

Meşrutiyet dönemi gazetelerinde Bediüzzaman Said Nursî ve Sebilürreşad mecmuası ile münasebetleri*

Ahmet Dursun

Özet

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ve çok partili sisteme geçişte sosyal ve siyasi bütün kırılmalara şahit olan Bediüzzaman Said Nursî'nin günümüz tartışmalarında yerinin anlaşılabilmesi için onun bilhassa İstanbul'a geldiği 1907 yılından itibaren faaliyetlerine ve yazdıklarına iyi bakmak gerekir. Bu okuyuş Türk siyasetine ve fikir hayatına damga vuran istibdat, hürriyet, meşrutiyet, Batıcılık, İslamcılık, geri kalmışlık vb. fikirlerin anlaşılması açısından da önemlidir. Çok geniş bir çalışma alanı açan bu konular araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Bu makalede öncelikle Bediüzzaman Said Nursî'nin Eski Said Dönemi diye tabir edilen dönemdeki gazetecilik faaliyetleri ve bu gazetelerdeki fikirleri ele alınacaktır. Devamında ise Said Nursî'nin Eşref Edip'le ve Sebilürreşad'la Meşrutiyet dönemlerinden başlayarak ölümüne kadar devam eden münasebetlerine kısaca değinilecektir.

Anahtar Kelimeler

Meşrutiyet dönemi gazeteleri, Said Nursî, Eşref Edip, Sebilürreşad

* İlem (İlmi Etüdler Derneği), İslamcı Dergiler Sempozyumu, 11-12 Mart 2017/İstanbul

Bediüzzaman
Said Nursî,
Osmanlı'dan
Cumhuriyet'e
uzanan çalkantılı
süreçte bütün
tarihi kırılmalara
ve gelişmelere
şahit olmuş
bir İslam alimi
olarak günümüz
tartışmalarında
önemli bir yere
sahiptir.

Abstract

Witnessing many social and political breake-ups in the transition from the Ottoman Empire to Turkish Republic and multi-party system; it is very important to concentrate on his activities and writings since 1907, especially since he came to Istanbul in order to understand his place in contemporary debates. This reading is a testimony to the Turkish politics and the intellectual world in the way of understanding the terms "freedom, legitimacy, Westernism, Islamism, backwardness and so on". These topics, which open up a very wide field of study, await the interest of researchers. In this article, first of all, Bediüzzaman Said Nursi's journalistic activities during his so-called Earlier Said Period will be discussed. Also, It will be briefly mentioned below that Said Nursi's relations with Eşref Edip and Sebilürşad from the Meşrutiyet periods until his death.

Key words: Journals in the Constitutional Monarchy Period, Said Nursi, Eşref Edip, Sebilürreşad

Giriş

Bediüzzaman Said Nursî, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan çalkantılı süreçte bütün tarihi kırılmalara ve gelişmelere şahit olmuş bir İslam alimi olarak günümüz tartışmalarında önemli bir yere sahiptir. Padişahlık, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini yaşayan Said Nursî'nin günümüz tartışmalarında yerinin anlaşılabilmesi ve fikirlerinin irdelenebilmesi için bilhassa onun İstanbul'a geldiği 1907 yılından itibaren faaliyetlerine ve yazdıklarına iyi bakmak gerekir. Bu okuyuş Türk siyasetine ve fikir hayatına damga vuran fikirlerin ve Meşrutiyet'ten günümüze yaşanan sürecin anlaşılması açısından da önemlidir. Meşrutiyet, hürriyet, istibdat, Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük, medeniyet, terakki-tedenni, Kürt Sorunu, Abdülhamid, İttihad ve Terakki, Cumhuriyetin kuruluşu ve laiklik gibi bugün de tartışılan bir dizi konu ve probleme ait ipuçlarına bu okumalarda rastlamak mümkündür. Çok geniş bir çalışma alanı açan bu konular araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Bu çalışmada öncelikle Bediüzzaman Said Nursî'nin Eski Said Dönemi diye tabir edilen dönemindeki gazetecilik faaliyetlerine yer verilecek ve bu gazetelerdeki fikirleri ele alınacaktır. Bununla birlikte Said Nursî'nin Eşref Edip'le ve Sebilürreşad'la Meşrutiyet dönemlerinden başlayarak ölümüne kadar devam eden münasebetlerine kısaca değinilecektir.

Bediüzzaman'ın doğup büyüdüğü bölgenin problemlerine dikkat çekmek ve bir dizi çözüm önerilerinde bulunmak amacıyla İstanbul'a geldiği yıllar Osmanlı'nın en çalkantılı dönemleridir. Medresetüzzehra projesini padişaha sunmak ve Doğu'da bu üniversitenin kurulmasının öncülüğünü yapmak üzere Dersaadet'e gelen Said Nursî kendisini Meşrutiyet, hürriyet ve istibdat kavramları etrafında yoğunlaşan tartışmaların içinde bulur. Said Nursî bu tartışmalara kah gazeteler yoluyla, kah çeşitli münasebetlerle ka-

tıldığı toplantılarda yaptığı konuşmalarla katılır. Bediüzzaman'ın fikirlerini açıklamak için gazete imkanlarını kullanmak; hatta kendisinin de 'Marifet ve İttihad-ı Ekrad' adıyla bir gazete çıkarmak istemesi onun basına verdiği önemin bir göstergesi olarak kaydedilmelidir. Said Nursi kendi gazetesini çıkaramaz; ama yazarlık anlamında yoğun bir gazetecilik faaliyetinin içindedir. Bu faaliyetlerin anlaşılabilmesi ve öneminin kavranabilmesi için ilk önce Osmanlı'da basının gelişmesine kısaca bakmak, gazetecilik faaliyetlerinin Osmanlı toplumu ve aydınları açısından ne anlama geldiğini tesbit etmek faydalı olacaktır.

Osmanlı gazeteciliğine kısa bir bakış

Batılılaşma hareketleriyle birlikte Osmanlı'da gazete konusu çok geniş bir çalışma alanıdır. Günümüzde de devamlılığı olan İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük fikirlerinin gazeteler ve dergiler etrafında geliştiği, bununla birlikte daha bir çok alanda gazetelerin farklı fikirlerin de naşiri efkarı olarak kullanıldığı düşünüldüğünde bu çalışmaların da ne kadar değerli olduğu da anlaşılacaktır.

Osmanlı Devleti'nde ilk resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi ile (25 cemazievvel 1831) başlayan basın hayatında hızlı bir gelişme görülür. Resmi görüşü yansıtan Takvim-i Vekayi'den sonra Ceride-i Havadis ve Tercüman-ı Ahval çıkınca devletin resmi görüşünün dışında ilk özel gazeteler çıkmış olur. Bu tarihten itibaren gazeteler hızlı bir şekilde çoğalır.

Tercüman-ı Ahval'den başlayarak toplumun eğitimi, yönlendirilmesi, kültürel gelişimi ve siyasal uyanışında gazetelerin ciddi rol oynadığını düşünen Tanzimat aydınları, Genç Osmanlılar gibi örgütlü muhalefetin gelişmesinde de gazeteleri kullanmışlardır. (İnuğur, 1982, s.184)

Meşrutiyet, müsavat, milliyet, hürriyet, medeniyet gibi kelimelerin tartışmaya açıldığı gazeteler için Şinasi "Halk ancak haklarını, düşünmeyi ve yorumlamayı gazete aracılığıyla öğrenebilir" demekte, gazetenin önemine vurgu yapmaktadır. (İnuğur, 1982, s.192)

II. Meşrutiyet döneminde gazeteler

Bizim konumuzla ilgili olan İkinci Meşrutiyet'le birlikte çok partili bir hayata geçilmesi gazetecilik ortamını da doğrudan etkiler. Zafer Toprak'ın bildirdiğine göre 1910 yılına kadar 353 gazete ve dergi yayınlanmıştır. (Toprak, 1982, s. 18) Bu sayı ilerleyen zamanlarda daha da artarak yedi yüzlü sayılara ulaşır. Bu durum Meşrutiyet yıllarında çok renkli ve hareketli bir basın hayatının olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu yıllarda neredeyse her düşünce etrafına birkaç gazete ve dergi çıkar. İkinci Abdulhamid döneminin baskıcı, sansürcü siyasi ortamına rağmen gazeteler önemli tartışmaların kaynağı olarak önemli bir işlev üstlenirler. 31 Mart Vakası'ndan sonra artan gazete kapatma uygulamalarına kadar bu renklilik ve hareketlilik devam eder. (Ayhan, 2010, s. 44-52)

*Meşrutiyet,
müsavat,
milliyet, hürriyet,
medeniyet gibi
kelimelerin
tartışmaya
açıldığı gazeteler
için Şinasi "Halk
ancak haklarını,
düşünmeyi ve
yorumlamayı
gazete aracılığıyla
öğrenebilir"
demekte,
gazetenin
önemine vurgu
yapmaktadır.*

Bu dönem gazeteleri ve fikir adamlarıyla ilgili en dikkat çekici hususlardan birinin bariz şekilde görülen fikri kutuplaşmalarıdır. Bu dönemde gazeteler adeta iki düşman gruba ayrılmışlardı; İttihatçı sempaticanları ve karşıtları.

Meşrutiyet'in ilan edildiği yıllar renkli ve hareketli gazetecilik faaliyetleri siyasi yaşam içerisinde en çok göze çarpan hususlardandır. Dönemin meşhur simaları meşhur gazetelerde kendini ifade etme imkanı bulurlar. Mesela “Meşrutiyet ilan edildiği zaman, Ahmet Cevdet'in İkdam'ı yayın hayatına devam etmekteydi. Bu gazete kadrosunu Babanzade İsmail Hakkı, Abdullah Zühtü, Ahmet Rasim ve Hüseyin Cahit oluşturmuştu. Ali Kemal başyazar olduktan sonra İkdam gazetesi İttihat ve Terakkiye karşı şiddetli muhalefete başlamış ve Ahrar Fırkası'nın fikirlerini savunmuştur.” (İnuğur, 1982, s.307)

Dönemin önemli basın organlarından biri de Tanin'dir. “Tanin'de Hüseyin Cahit (Yalçın), Tevfik Fikret ve Hüseyin Kazım yazılar yazıyordu. Hüseyin Cahit koyu İttihatçıydı. Tanin gazetesi ittihatçıların yayın organı sayılıyordu.” (Topuz, 2003, s. 83)

Uzun süre yurt dışında kalan Mizancı Murat Bey'in çıkardığı Mizan gazetesi İttihatçılara ateş püsküren yazılarıyla ünlüydü. (Topuz, 2003, s. 83) Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı Hakikat gazetesi ise tarafsız kalmaya çalışmıştır. Bir süre sonra Ahmet Mithat Efendi gazetedden ayrılmıştır. Onun ayrılmasından sonra gazeteyi Şükrü ve Behçet Beyler çıkardılar. (Topuz, 2003, s. 84)

Mevlanzade Rıfat'ın yönettiği Hukuk-u Umumiye gazetesi Fedakarını Millet Derneği'nin yayın organı idi. İttihatçıları sert bir dille eleştiriyordu. Kısa sürede kapatıldı. İstibdat döneminde bir dizgi yanlışı dolayısıyla kapatılan Takvim-i Vakayi gazetesi 29 Temmuz 1909'da yeniden çıkmaya başladı. (Topuz, 2003, s. 83)

Osmanlı gazetesi ise Ahrar Fırkası'nın yayın organı idi ve Süleyman Nafiz'in yönetimindeydi. (Topuz,2003, s. 84)

Bu dönem gazeteleri ve fikir adamlarıyla ilgili en dikkat çekici hususlardan birinin bariz şekilde görülen fikri kutuplaşmalarıdır. Bu dönemde gazeteler adeta iki düşman gruba ayrılmışlardı; İttihatçı sempaticanları ve karşıtları. Karşıt grubun başında ise bir yandan radikal tavırlarıyla tanınan Tahsin Bey diğer tarafta da volkanı yayınlayan Kıbrıslı Derviş Vahdeti vardı. Buradan hareketle gazeteler arası ciddi tartışmalar olmakta ve basın kanunu bulunması gerekliliği de dile getirilmekteydi. Bu konudaki aksaklıklar basınla ilgili bir düzenlemeyi zorunlu hale getirmişti. Türkçe, Rumca ve Ermenice gazetelerin müdürleri, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin istekleri doğrultusunda bir araya gelerek, bir takım yayın ilkeleri belirlemişlerdi ve bu ilkeler 7 Eylül 1908 tarihli İttihat ve Terakki'de “Matbuat programı” başlığı altında duyurulmuştu. (Çakır-Aydın, 2010, s. 237-243)

Gitgide artan siyasi çalkantılar, düşünce ayrılıkları ve çekişmeler nedeniyle bu program hayata aktarılamaz. Meclis'in bir basın kanununun hemen hazırlanmasına karar vermesi yeni tartışmaları da beraberinde getirir. Serbesti gazetesi başmuharriri Mevlanzade Rıfat'ın önderliğinde İstanbul'da düzenlenen miting gibi birçok yerde basın kanunu aleyhinde mitingler düzenlenir. Gazete sütunlarına da yansıyan bu durum Tanin'de Hüseyin Cahit'in “Matbuat-ı Hürriyet” adlı yazısında ifadesini bulmaktay-

dı. Bu dönemde İttihatçıların muhalifleri ve Abdülhamit taraftarları arasındaki çekişmelere basın tarihinde bir ilk olan bir gazetecinin öldürülmesi olayı eklenince, basın camiasında büyük çalkantı meydana gelir. Abdulhamid dahi hiçbir gazeteciye öldürtmemiş, hapis ve sürgün cezalarıyla cezalandırmıştı. Bu durum muhaliflerle ittihatçı düşmanlarını bir araya getirdi. Babıâli ve meclis önünde Darülfünun öğrencilerinin düzenlediği gösteriler yapıyordu. Meclis içinde de pek sinirli bir hava esmekteydi. Bu puslu hava 13 Nisan 1909'da patlak verdi. 31 Mart hadisesiyle birlikte Abdulhamid tahttan uzaklaştırıldı ve bütün fırkalar lağvedildi. İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilerek Divan-ı Harb-i Örfilerle beraber darağaçları kuruldu. Bu yargılamalarda suçsuzlar dahi idam edildiler. Gazeteleriyle halkı kıskırtanlar da yargılandılar. Meşrutiyetin ilanından sonra tekrar gazeteciliğe başlayarak Mizan'ı neşretmeye başlayan Mehmet Murat, yönetime ve İttihatçılara olan muhalefetinden dolayı müebbet kalebentliğe mahkûm edildi. Gazetecilere yapılanlar bunlarla sınırlı kalmadı. İlerleyen dönemde Sada-yı Millet yazarı Ahmet Samim 9 Haziran'da, Şehrah yazarı Zeki ise 10 Temmuz 1911'de öldürüldü. Hemen hemen bütün gazeteciler çeşitli hapis cezaları ve sürgünlere maruz kaldılar. (Çakır- Aydın, 2010, s.243-49)

İşte, 31 Mart sebebiyle Divan-ı Harp'te yargılanan Bediüzzaman Said Nursî'nin İstanbul hayatının ilk yılları ve gazetelerde yazdığı yazılar böyle karışık bir döneme rast gelmektedir.

Bediüzzaman Said Nursî'nin yazdığı gazeteler

Bediüzzaman Said Nursî'nin 1908'den Divan-ı Harb'te yargılandığı tarihe kadarki yazdığı ve nutuklarının yayımlandığı gazeteleri Tercüman-ı Efkar, Serbesti, Volkan, Mizan, Misbah, Şûra-yı Ümmet, Şark ve Kürdistan, Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi ve Rehber-i Vatan olarak sıralayabiliriz. Bu tarihten sonra İstanbul'dan ayrılarak Doğu seyahatine çıkan Bediüzzaman Said Nursî, 1912'de tekrar İstanbul'a gelerek Sultan Reşad'la Balkan seyahatine katılmış, Medresetüzzehra projesini tekrar gündeme getirerek projeyi kabul ettirmiş, Van'a dönerek üniversitenin temellerini de atmıştır. Ancak 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla proje yarım kalmış, Bediüzzaman da Doğu cephesinde gönüllü alay kumandanı olarak savaşmış ve Ruslara esir düşmüştür. Esaret dönüşü İstanbul'a gelen Said Nursî'nin bu dönemde yalnızca İkdam ve Sebülreşad'da yazılarının çıkması dikkat çekicidir.

Bediüzzaman Said Nursî gazetelerde yazı yazmasının nedenini “Volkan gibi cerâid-i diniye ile nesâyih-i diniyeyi, o mütehassis ve müteheyyc vicdanlara yağdırmak istiyoruz” sözleriyle açıklar. (Nursî, 2012, ESDE, s. 98.)

Ona göre gazeteler dini nasihatların halka ulaştırılması, vicdanların harekete geçirilmesi yolunda önemli bir fonksiyona sahiptir. Gazetecileri de “huteba-i umumî” olarak tavsif eden Nursî (Nursî, 2012, ESDE, s. 57.) gazetelerin “bedraka-i efkâr” (fikirlerin klavuzu) olmaları gerektiğini de ifade etmektedir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 115.) “Edipler edepli olmalı; hem de edeb-i İslâmiye ile müteeddi olmalı. Ve onun sözleri kalb-i umumî-i müşterek-i milletten bîtarafane çıkmalı. Ve matbuat nizamnamesini, vicdanınızdaki

*ediüzzaman
Said Nursî'nin
1908'den
Divan-ı Harb'te
yargılandığı
tarihe kadar
ki yazdığı ve
nutuklarının
yayımlandığı
gazeteleri
Tercüman-ı
Efkar, Serbesti,
Volkan, Mizan,
Misbah, Şûra-
yı Ümmet, Şark
ve Kürdistan,
Kürd Teavün ve
Terakki Gazetesi
ve Rehber-i
Vatan olarak
sıralayabiliriz.*

*Bu nutkunda
hürriyetin yanlış
yorumlanmaması
gerektiğini ifade
eden Nursî,
hürriyetin
şeriatın edep ve
hükümlerine
riayetle ve
güzel ahlak ile
gelişeceğine dikkat
çekerek ilk dönem
Müslümanlarının
hürriyet,
eşitlik ve adalet
anlayışlarını ve
uygulamalarını
örnek olarak
gösterir.*

hiss-i diyanet ve niyet-i halise tanzim etmeli” (Nursî, 2012, ESDE, s. 124.) diyerek de gazetecilik ilkelerine ahlaki ve şer’î bir çerçeve çizer.

Said Nursî’nin Gazetelerdeki fikirleri ve Bediüzzaman’ın Makalatı

Said Nursî’nin 1908 ile 1920 yılları arasında çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığı makalelerini Makalat adlı eserinde toplamıştır. Bu makaleleri sırasıyla şöyle sıralamak mümkündür.

Bediüzzaman’ın hürriyet ve meşrutiyet ile alakalı yazdığı ilk makale Tercüman-ı Efkâr gazetesindeki yazısıdır. (Akgündüz, 2013, s. 458) İlk sayıdaki bu yazıya ait nüsha elde değildir.

Bediüzzaman Said Nursî gazetelerden önce çeşitli vesilelerle hürriyetin ilanından hem önce hem de sonra Hürriyet, kanuni esasi ve içtimai konularda nutuklar irad etmiştir. Mesela bu nutukların başında hem İstanbul’da hem de Selanik’te verdiği hürriyet ile ilgili nutku gelmektedir. Bu nutuk Misbah gazetesinde de yayımlanmıştır.

Bediüzzaman’la ilgili tartışmalarının odağında onun tarif ettiği hürriyet uğrunda mücadelesi yatmaktadır. Onun Abdulhamid ya da İttihad ve Terakki ile ilişkileri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bediüzzaman Hürriyet-i şeriye olarak tarif ettiği ve bu çerçevede oluşmasını istediği bir kanuni esasının peşinden koşmuş, meşrutiyeti de bu bağlamda ele almış ve gazetelerde bu bağlamda makaleler neşretmiş, farklı zeminlerde nutuklar irad etmiştir. Bu nutuklar da devrin gazetelerinde yayımlanmıştır.

Bunlardan ilki Misbah’ta yayımlanan “Dağ meyvesi acı da olsa devadır” başlıklı yazıdır. Misbah gazetesi 2 Ekim 1908 nüshasında bu nutkun başına şöyle bir ibare koymuştur. (Bu nutuk “Dağ meyvesi acıda olsa devadır” başlığı altında 02 Ekim 1908 - 09 Ekim 1908 tarihleri arasında Misbah Gazetesi’nde neşredilmiş ve sonra; “Kütübhaneye-i İctihad” sahibi Ahmed Ramiz tarafından “Nutuk” adıyla Bediüzzaman’ın bazı makaleleri ile birlikte 1910’da İkbâl-i Millet matbaasında bastırılmıştır.) “İstanbulumuzca Kürd Hoca denmekle maruf, fazıl-ı şehîr Bediüzzaman-ı Kürdî Molla Said Hazretlerini inkılab-ı mes’ud ibtidalarında Dersaadet ve Selanik’te kerraren irad edip bilhassa gazetemize ihda eylediği nutk-ı irticalidir.” (Akgündüz, 2013, s. 459)

Bu nutuk Selanik’te hürriyet meydanında tekrar edilen nutkun suretidir. Hürriyete hitap başlıklı bu nutuk “Ey hürriyet-i Şer’î öyle müdhîş, öyle güzel ve müjdeli bir seda ile çağırılıyorsun ki...” hitabıyla başlar. Bu nutukta özetle kanun-i esasi hakimiyet-i milletin beraati istihlali olarak tanımlanır ve bizi cennet kapılarına davet ettiğini ifade eder. O kapılar ittihad-ı kulub, muhabbet-i milliye, maarif, sayı insani, terk-i sefahattir. (Nursî, 2012, s.170-182)

Bu nutkunda hürriyetin yanlış yorumlanmaması gerektiğini ifade eden Nursî, hürriyetin şeriatın edep ve hükümlerine riayetle ve güzel ahlak ile gelişeceğine dikkat çekerek ilk dönem Müslümanlarının hürriyet, eşitlik ve adalet anlayışlarını ve uygulamalarını örnek olarak gösterir.

Avrupa medeniyetine değinilen bu nutukta Avrupa'nın işimize yarayan terakkimize yarayacak fen ve sanatlarının alınabileceği ama medeniyetin günahları olarak tabir edilen kötü adet ve ahlaklarından uzak durulması gerektiği belirtilerek hürriyetin dayanması gereken beş esas şöyle sıralanır. Toplumun bir araya gelmesiyle oluşan milli birlik ve beraberlik; alemin hükümrani olan ilim ve marifet; bu milletten yeni Eflatunlar, İbn-i Sinalar çıkaracak, insaniyet cevheri ve İslamiyet hakikatleri; şeriatın adalet, hürriyet ve eşitlik düsturlarına riayet ve meşvret-i şeriye... (Nursî, 2012, s.176-179)

Bediüzzaman Said Nursî'nin hürriyet ile ilgili düşünceleri ve faaliyetleri müstakil bir çalışma konusu olabilecek niteliktedir. Said Nursî'nin "İnsanlar hür oldular ama abdullahtırlar" diyerek hürriyetin şer'i sınırlarına dikkat çekmesi, Batı'da tarif edildiği şekliyle, hürriyetin "başkasına zarar vermemek kaydıyla istediğin her şeyi yapabilmektir" anlayışına karşı çıkması oldukça manidar ve orijinaldir. Münazarat adlı eserinde de bu hususa değinen Said Nursî "Hürriyeti bize çok fena tefsir etmişler..." diye başlayan soruya "Öyleleri hürriyeti değil belki sefahet ve rezaletlerini ilan ediyorlar" diyerek cevap verir ve hakiki hürriyetin adabı şeriatla edeblenmiş ve süslenmiş olması gerektiğini ifade eder. (Nursî, 1999, s. 55) Bediüzzaman bilhassa meşrutiyet tartışmalarına konu olan hürriyeti iki şekilde tarif eder. Hürriyet tahakküm ve istibdat ile başkasını zillet altında bırakmamak ve zalimlere boyun eğmemektir. (Nursî, 1999, s.41)

Kanuni esasi meselesi...

Said Nursî'nin gazetelerde yazdığı dönemlerde en çok tartışılan hususlardan biri Kanuni Esasi meselesidir. Sultan Abdulaziz'in tahttan indirilmesiyle 2. Abdulhamid Kanuni Esasi'yi ilan etmek şartıyla tahta çıkarılır. Sultan 2. Abdülhamid ilan edilecek yeni anayasanın şer'-i şerife aykırı olup olmadığını öğrenmek için yetkili İslam hukukçularından konuyla ilgili layihalarını kendilerine ulaştırmasını istediği bilinmektedir. Bunun caiz olduğu veya olmadığı ile ilgili farklı ilmi şahsiyetler kendisine görüş bildirmiştir. Bu noktada Bediüzzaman Said Nursî'nin şer'i zeminlere meseleyi oturtarak ele alması ve meşrutiyete Kurani esaslar çerçevesinde sahip çıkması son derece dikkat çekici ve önemlidir. Said Nursî, Meşrutiyet'i adalet, meşveret ve kanunda inhisarı kuvvet olarak tarif etmiş kanuni esasiyi ve meşru meşrutiyeti müdafaa eden yazılar yazmıştır. İkinci meşrutiyetin ilanından sonra da yeni hükümete ve muhalefete meşrutiyetin kıymetinin bilinmesi yönünde tavsiyelerde bulunmuştur

Bediüzzaman daha evvel savunduğu hürriyetin, 2. Meşrutiyetin ilanı ile gerçekleştiğini görünce iktidarın elden ele geçişini intikama çevirmek isteyenlere ve hürriyeti kötü tefsir etme ihtimallerine karşı Rehber-i Vatan isimli yeni çıkan bir mecmuada bir makale yayımlar. (Akgündüz, 2013, s. 477) Buna göre Hürriyetin yeniden kabulü ve Anayasanın ilanı dünyanın yedi harikası gibi önemli bir olaydır ve Osmanlı'yı dünyanın yeniden süper gücü yapacak bir hamledir. Bu makalenin başlığı Bediüzzaman'ın meşrutiyeti şer'i zemine oturttuğu şura ayetlerinden biridir. "Onlarla bütün işle-

*Bediüzzaman
daha evvel
savunduğu
hürriyetin, 2.
Meşrutiyetin ilanı
ile gerçekleştiğini
görünce iktidarın
elden ele geçişini
intikama çevirmek
isteyenlere ve
hürriyeti kötü
tefsir etme
ihtimallerine karşı
Rehber-i Vatan
isimli yeni çıkan
bir mecmuada bir
makale yayımlar.*

Bediüzzaman
Osmanlı
devletinin
çalkantılı günler
geçirdiği on
günlerde Kürt
alimlere ve
Kürtlerin ileri
gelenlerine de,
onların zihinlerini
meşgul eden
bir çok soruyu
aydınlatacak
tarzda cevaplar
veren ve onlara
tartışılan
meselelerde
tavsiyelerde
bulunan makaleler
neşreder.

rinde meşveret eyle.” (Ali İmran, 159) Bu makale zamanın, sosyal şartların hızla değiştiğinden ve başkalaştırdığından ve ihtiyaçların da çeşitlendiğinden hareketle böyle bir toplumu ve devleti ancak milletin kalbi hükmündeki Millet Meclisinin ve ümmetin fikri demek olan meşveret-i şeriyenin idare edebileceğini söyler. (Akgündüz, 2009, s. 477, bkz. Rehber-i Vatan, 6.8.1908/24.7.1324, no:1, s.4)

Said Nursî hürriyet ve meşrutiyet etrafında gelişen tartışmalara diğer gazetelerde yazdıklarıyla devam eder. Bunlar Kürd Teavün ve Terakki gazetesinde 19/26 Aralık 1908 ve 9 Ocak 1909'da yazdığı Mebusana Hitab başlıklı makalelerdir.

Burada İslam güneşinin şimdikiye kadar istibdatın karanlık bulutlarıyla örtüldüğünden bahsedilmektedir. Bunun sonucu olan ahlak kötülüğü ve dinde zafiyetle İslamiyet istibdada müsaitmiş gibi algılanmıştır. Bu yanlış algıyı ortadan kaldırmak görevi meclis-i mebusana düşmektedir. Meclis milletin kalbi hükmündedir. Makalesinde “milletin kalp hastalığı zaaf-ı diyandır” diyerek problemin özünü teşhis eden Said Nursî hemen kesilmesi gereken zakkum ağaçlarından söz eder. Avrupalıların İslamiyet'in gelişmeye engel ve İstibdada müsait olmalarını zannetmelerini kesilmesi gereken birinci zakkum ağacı; kötü ahlakın kaynağı ve medeniyetin de düşmanı olan dinsizliği ikinci zakkum ağacı; nifakla Müslüman unsurları bölme hareketlerini de üçüncü zakkum ağacı olarak nitelendirir. Buna karşı yetiştirilmesi gereken Tuba ağaçları birlik ve beraberlik, medeniyet ve geleceğin ikbalini sağlayan eksiksiz dindarlığımızdır. (Nursî, 2012, ESDE, s.29-41)

Bediüzzaman Osmanlı devletinin çalkantılı günler geçirdiği o günlerde Kürt alimlere ve Kürtlerin ileri gelenlerine de, onların zihinlerini meşgul eden bir çok soruyu aydınlatacak tarzda cevaplar veren ve onlara tartışılan meselelerde tavsiyelerde bulunan makaleler neşreder. Bunlardan bir tanesi İttihad ve Terakki gazetesinde yayınladığı makaledir. (Makale 6 Eylül 1908'de yayımlanmıştır) Bu makalesinde necat ve selametın ittihad-ı efkarda olduğu vurgulanmakta, ayrılıkçı fikir ve hareketlere karşı “Biz muvahhidiz, tevhid-i efkara ve ittihad-ı kuluba muvazzafız” denmektedir. (Akgündüz, 2013, s. 495)

Bu çerçevede hem Kürtlere hem de hükümete tavsiyelerde bulunan birçok makale söz konusudur. Bunlardan Hamidiye Alaylarına Dair Beyan-ı Hakikat (18 Kasım,1908- 6 Teşrin Sani 1324) adlı makalesi Şura-i Ümmet gazetesinde 46. sayıda çıkmıştır. Bediüzzaman daha sonra yayınlanan Münazarat adlı eserinde Doğu vilayetlerindeki Hamidiye alaylarının etkisini ve sonuçlarını şu veciz ifadelerle dile getirir: “Evet, sırrına, şunun sâye-i muzlimânesinde mazhar oldunuz. İşte her köye böyle ilâç göndermek, hattâ dâülcü ile karın ağrısına müptelâ olan emsâlinize hazım ilâcı hükmünde olan iâne toplamak, yahut eşkiyâlık ve husûmet derdiyle mültehap bulunan o vücuda, iltihâbı tezyid eden Hamidîlik icrâ etmek ve ilâ âhir, acaba tedâvi mi, yoksa tesmîm midir, melekü'l-mevte yardım etmek midir? İşte mâhiyet-i istibdâdın timsâli budur. Zirâ, sâbıkta, Padişah kendi yerinde mahpus gibi oturuyordu, bîçare milletin hâlini anlamıyordu, yahut zaaf-ı

kalb ve kuvvet-i vehim ile anlamak istemiyordu, yahut mütehevvisâne ve mütekeyyifâne ve mütekalkıl olan tabiatı, anlattırmaya müsâit değildi. İşte hükümetteki istibdâda, her şeydeki istibdâdı kıyas ediniz. Hattâ, taklidi tev-lid eden ilmin istibdâdı dahi böyledir.” (Nursî, 1999, s. 25 -26)

Bu makalesinde özetle yukarıda gördüğümüz gibi Hamidiye alaylarının işleyişiyle ilgili problemlere dikkat çekilmiştir. Hamidiye alaylarının işleyişiyle ilgili ortaya çıkan problemler nedeniyle lağvedilmesi gündeme gelmiştir. Bediüzzaman, “asakir-i milliye-i Kürdi” kabul ettiği Hamidiye alaylarının lağvını değil, intizamını istemektedir. Çünkü intizam zararı def ve büyük menfaatini sağlayacaktır. Ölüm ve mahvın kardeşi olan ve zararı zararlar def etmek olan lağv, usûl kurallarına aykırıdır. (Nursî, 2012, ESDE, s. 20)

Kürdler Yine Muhtaçtır adlı makalesi 2 Aralık 1908 (6 Teşrinisani 1324, Şark ve Kürdistan gazetesi, Sayı: 1.) çıkmıştır. Bu makalesinde Doğu’da, oranın şartlarına uygun bir şekilde “medrese nam-ı me’lûfu ile ulûm-i diniye ve fûnun-i lâzîme ile beraber” medreseler açılmasını tavsiye etmektedir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 22)

Bediüzzaman Said Nursî’nin Nasayihî başlıklı makale 5 Aralık 1908’de (22 Teşrinisani 1324, , Sayı: 1. [Kürdçe olarak neşredilen bu makalenin Türkçe tercümesi gazetenin 1 hafta sonraki sayısında (29 Teşrinisani 1324/12 Aralık 1908, Sayı: 2, Sayfa: 13.) yayınlanmıştır.] Kürd Teavün ve Terakki gazetesinde yayımlanmıştır. (s.24) Bu makalede ittihad, ittifak, uhuvvet kavramlarına vurgu yapılarak sahip çıkılması gereken üç cevherden ve mağlup edilmesi gereken üç düşmandan söz eder. Üç cevher İslamiyet, cevher-i insanîyet ve milliyettir. Bu üç düşman ise fakirlik, cehalet ve ihtilâflardan doğan karşılıklı düşmanlıklardır. (Nursî, 2012, ESDE, s. 25)

Kürdler Neye Muhtaç adlı makalesi de 12 Aralık 1908’de (29 Teşrinisani 1324, Sayı: 2, Sayfa: 13.) Kürd Teavün ve Terakki gazetesinde yayımlanır. Nursî makalesinde Kürdistan’ın istikbalini temin edecek vasıtalarından söz eder. Bunlar “Birincisi, ittihad-ı millî. İkincisi, ulûm-i diniye ile beraber fûnun-i lâzîme-i medeniye tamim etmektir ki, esas ve medresesi aşiret alaylarıdır. (Nursî, 2012, ESDE, s. 26) diyerek mekteplere Doğu’da neden sıcak bakılmadığını irdeler.

Nutk-ı Sabıkın Neticesi 9 Ocak 1909’da Kürd Teavün ve Terakki gazetesinde yayımlanır. (27 Kânunievvel 1324, , Sayı: 6.) Bu makalede dört tez ileri sürülür. Bunlar: Avrupa’dan mehasin-i medeniyetin iktibasına muhtacız, meşrutiyet kanunlarına milli bir libas giydirilmesi gerektiği, müsavat ve adaletin dine dayandırılması gerektiği, meşrutiyeti de şeriat libasıyla göstermenin ve tatbik etmenin zaruri olduğu... (Nursî, 2012, ESDE, s. 42-43) Devamında da “o da üç büyük müthiş düşmandır: birincisi fakr, ikincisi cehil, üçüncüsü ihtilâftır. Bu üç düşmana cihad etmeye dinen mükellefiz. Üç elmas kılıcı elde etmek lâzımdır. Birincisi muhabbet-i millî, ikincisi ittihat, üçüncüsü maariftir.” denmektedir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 44)

İlmiye başlıklı yazı da aynı tarihte aynı gazetenin aynı nüshasında yayımlanır. (27 Kânunievvel 1324, Kürd Teavün ve Terakki gazetesi, Sayı: 6)

Bediüzzaman Said Nursî’nin Eski Said döneminde yoğun bir şekilde yazdığı gazetelerden biri de Volkan’dır. Bediüzzaman’ın yazılarının en çok yayımlandığı gazete olan Volkan gazetesinde toplam on sekiz makalesi yayınlanmıştır.

Volkan
gazetesinin
değişik
nüshalarında
18 ayrı yazısı
yayımlanan
Bediüzzaman
Daha çok İttihad-ı
Muhammedi
cemiyeti üzerinde
durmuş, İttihadi
İslam vurgusuyla
bunun
gerçekleşme
imkanlarından
ve yollarından
bahsetmiştir.

Volkan Yazıları

Bediüzzaman Said Nursî'nin Eski Said döneminde yoğun bir şekilde yazdığı gazetelerden biri de Volkan'dır. Bediüzzaman'ın yazılarının en çok yayınlandığı gazete olan Volkan gazetesinde toplam on sekiz makalesi yayınlanmıştır.

Volkan gazetesi 1908-1909 arasında İstanbul'da çıkmış, Derviş Vahdeti'nin sahibi olduğu siyasi bir gazetedir. İttihad-ı Muhammedi Fırkası'nın fikirlerinin savunulduğu gazete 31 Mart'ın destekçileri arasında görülür. Derviş Vahdeti de 31 Mart Hadisesi nedeniyle İstanbul'u terk etmek zorunda kalmış; ancak İzmir'de yakalanarak Divan-ı Harp'te yargılanmış ve idam edilmiştir. Volkan Gazetesi, 31 Mart Hadisesi'nden sonra yayınlarına son vermiştir.

Volkan gazetesinin logosunun altında "İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti'nin Mürevvic-i Efkarıdır" ibaresinin yer almasına rağmen Bediüzzaman bu gazeteyi İttihad-ı Muhammedi Cemiyetinin özel bir yayın organı olarak görmemektedir. Ona göre "cemiyetin ebedi ve sonsuza kadar sürecek olan yayın organı" tüm İslami kitaplardır. Geçici yayın organı ise "ılayı kelimetullahı hedef ve maksat edinmiş olan bütün gazetelerdir" İttihadı Muhammedi tüm Müslümanların hedefi olan İslam birliğidir. Cemiyet olarak kurulan İttihadı Muhammedi ise gerçekleşmesi düşünülen asil ittihadın ilk adımındır. (Resulan, 1994, s. 11)

Volkan gazetesinin değişik nüshalarında 18 ayrı yazısı yayımlanan Bediüzzaman Daha çok İttihad-ı Muhammedi cemiyeti üzerinde durmuş, İttihadi İslam vurgusuyla bunun gerçekleşme imkanlarından ve yollarından bahsetmiştir. Genel olarak İslam birliği, Meşrutiyetin anlam ve önemi, İslam dünyasının geri kalış nedenleri, terakki edebilmenin yolları, Osmanlılık, hilafet, medrese-mektep çatışması ve bunların ıslah yolları gibi günün tartışılan meseleleri üzerinde durmuştur.

Said Nursî Volkan'daki ilk makalesini Hakikat başlığı altında 11 Mart 1909'da yayımlar. (26 Şubat 1324, Volkan, Sayı: 70, Sayfa: 1.)

Tevhid vurgusunun yapıldığı makalede her bir müminin ılayı kelime-tullah ile mükellef olduğu, bunun yolunun da maddeten terakkiden geçtiği vurgusu yapılır. Dönemin önemli tartışma konusu Meşrutiyetle ilgili fikirlere de yer verilen makalede Meşrutiyet "adalet ve meşveret ve kanunda inhisar-ı kuvvetten ibaret" olarak tarif edilir. Bediüzzaman meşrutiyet tarifini daha sonra cumhuriyet için de yapar. Ona göre kuvvet kanunda olmalıdır. Yoksa istibdat tevzi edilmiş olur. Aynı makalede "İnsanlar hür oldular, ama yine ab-dullahtırlar. Her şey hür oldu; şeriat da hürdür, meşrutiyet de. Mesail-i şeriatı rüşvet vermeyeceğiz" diyen Said Nursî, hürriyet meselesinde şer'i zeminden sapılmamasının önemine değinir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 52)

"Yaşasın Kur'an-ı Kerim'in Kanun-i Esasileri" başlıklı yazı 14 Mart 1909'da yayımlanır. Burada da Meşrutiyetin şeri bir zemine oturtulduğu görülür. "Cumhuriyet ve demokrat manasındaki meşrutiyet ve kanun-i esası denilen adalet ve meşveret ve kanunda cem-i kuvvet..." diye başlayan

uzun cümlesinde Meşrutiyetin Kur'an-ı Mukaddes'in düsturlarına dayanması gerektiği vurgulanarak Kuran esaslarının toplum üzerindeki etkilerinden bahsedilir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 54)

Volkan'daki bir diğer yazı Yaşasın Şeriat-ı Ahmedî (ASM) (Sayı: 77/18 Mart 1909) başlığını taşır. Makalede "Nefs-i emmarenin istibdad-ı rezilesinden" kurtuluşun İslâmiyet'e istinatla olacağı vurgulanır. Devamında pozitivist düşüncenin Osmanlı aydınları ve toplumu üzerindeki etkisine dikkat çekilerek "dünya için din feda olunmaz. Gebermiş istibdadı muhafaza için vaktiyle mesail-i şeriat rüşvet verildi. Dinin meseleleri terk ve feda edilmesinden, zarardan başka ne faydası görüldü? Milletın kalb hastalığı zaaf-ı diyanettir; bunu takviye ile sıhhat bulabilir." denilerek dine sahip çıkılmasının önemine değinilir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 56)

Bu makalede yer verilen "Hususi bir ihtar" gazetecilerle ilgilidir. Nursî, burada "gazeteci denilen huteba-i umumî, iki kıyas-ı fasit ile milleti bataklığa düşürmüştür: Birincisi, vilâyatı İstanbul'a kıyas ederek. Hâlbuki, elifbayı okumayan çocuklara felsefe dersi verilse sathî olur. İkincisi, İstanbul'u Avrupa'ya kıyas etmişler. Hâlbuki, bir erkek, kadının kametinden istihsan ettiği libası giyinse maskara ve rezil olur." demektedir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 57)

"Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devadır" başlıklı yazı Volkan'da yayımlanır. (24 Mart 1909, Sayı: 83-84) Bu makalede de şer'i ilkelere kanaat etmeyecek ahkam ve ahlakta Avrupa'ya dilencilik etmenin İslam'a karşı işlenmiş büyük bir cinayet olduğu vurgulanmakta; dinsizlik, ayrılıklar, nifak, günahlar ve medeniyetin çirkinlikleri zakkum ağacı olarak nitelenmekte ve ittihad ile dine istinat ve şeriata bağlılık tuba ağacı olarak zikredilmektedir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 59)

Seda-i Hakikat başlıklı makalede de (27 Mart 1909, Sayı: 86) ittihad kavramı üzerinde durularak İttihad-ı İslâm'ın gerçekleşme şartları anlatılır. "Bu zamanın en büyük farz vazifesi ittihad-ı İslâm'dır." denilerek bu ittihadın gerçekleşmesinde muhabbetin rolü dile getirilmekte, cehalet, fakirlik ve nifaka karşı da düşmanlık beslenmesi gerektiği ifade edilmektedir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 67) Aynı makalede gayrimüslime karşı ikna merkezli bir hareket tarzının benimsenmesi gerektiğini belirten Nursî bu yolla İslâm'ın sevdirebileceğini belirtir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 68)

Said Nursî, Reddül-Evham başlıklı yazıda (31 Mart-1 Nisan 1909, Sayı: 90, 91) "İttihad-ı Muhammedî (aleyhissalâtü vesselâm) cemaatine isnat ettikleri dokuz evham-ı fasideyi reddedeceğim." diyerek dokuz maddede İttihad-ı Muhammedî ile ilgili kuruntuları çürütür. "İttihad-ı İslâm olan İttihad-ı Muhammedî (aleyhissalâtü vesselâm) dediğimiz vakit, umum mü'minlerin mabeyninde bilkuvve veya bilfiil sabit olan ittihat muraddır. Yoksa, İstanbul ve Anadolu'daki cemaat murad değildir. Amma bir katre su da, sudur. Bu ünvandan tahsis çıkmaz. Tarif-i hakikîsi şöyledir: esas temeli, şarktan garba, cenuptan şimale mümted ve merkezi Haremeyn-i Şerifeyn ve cihet-i vahdeti tevhid-i İlâhî, peyman ve yemini iman, nizamnamesi sünnet-i Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm), kanunnamesi evamir ve nevahî-i şer'iye, kulüp ve encümenleri umum medaris, mesacid ve zeva-

"İttihad-ı İslâm olan İttihad-ı Muhammedî (aleyhissalâtü vesselâm) dediğimiz vakit, umum mü'minlerin mabeyninde bilkuvve veya bilfiil sabit olan ittihat muraddır. Yoksa, İstanbul ve Anadolu'daki cemaat murad değildir.

13 gün süren
bu ayaklanma
sırasında
yatıştırıcı bir rol
oynayan Said
Nursî 15-17
Nisan 1909
tarihlerinde
Volkan'da
yayımladığı
yazılarında
ayaklanmaya
karışan askerlere
hitap ederek
onlardan asayişî
bozmalarını,
taşkınlık
yapmalarını,
ululemre itaat
etmelerini ister.

ya; o cemaatin ilebet ve muhallet naşir-i efkârı umum kütüb-i İslâmiye ve her vakit naşir-i efkârı başta kur'ân ve tefsirleri ve bu zamanda bir tefsiri Risale-i Nur ve ilâ-i kelimetullahı hedef ve maksat eden umum dinî ve müstakim ceraiddir. Müntesibîni, umum mü'minlerdir. Reisi de Fahr-i Âlemdir (aleyhissalâtü vesselâm)” diyerek bu mübarek ismin bir cemiyete ya da gruba tahsis edilemeyeceğini ifade eder. (Nursî, 2012, ESDE, s. 70)

Ziya-i Hakikat başlıklı yazısında da (7 Nisan 1909, sayı: 97.) İttihad-ı Muhammedî'nin nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Lemaan-ı Hakikat ve İzale-i Şübehat makalesi (11,12,13,15 Nisan 1909, Sayı: 101, 102, 103, 105.) peşpeşe yayımlanır. Makale 'Vehim' başlığı altında ortaya konulan problemlere 'İrşat' başlığı altında verilen cevaplar şeklindedir. Bu vehimler daha çok İttihad-ı Muhammedî cemiyetinin konumu ve ifade ettiği anlam ile ilgilidir. Sorulardan biri de Volkan'la ilgilidir. “Vehim: Volkan'a nedir bu kadar münasebet? İttihad-ı Muhammedî bununla ne hizmet görecektir? İrşat: din nasihatten ibarettir. nasihatte tesir lâzım. Tesir de hamiyet-i İslâmiyenin heyecanı ve vicdanların ihtisâsine vabestedir. Biz de, cazibedar olan ünvan-ı ittihad-ı Muhammedî ile herkesin vicdanına karşı bir pencere açıyoruz. Volkan gibi ceraid-i diniye ile nasayih-i diniyeyi, o mütehasis ve müteheyiç vicdanlara yağdırmak istiyoruz” (Nursî, 2012, ESDE, s. 98) denir.

“Biraderim Başmuharrir Bey'e, başlıklı Derviş Vahdeti'ye hitaben yazılan yazıda ise (11 Nisan 1909, Sayı: 105) “Edipler edepli olmalıdırlar. Hem de edeb-i İslâmiye ile müteeddip olmalıdırlar. Matbuat nizamnamesini vicdanlarındaki hiss-i diyanet tanzim etsin.” denilmekte, gazeteciliğin dayanması gereken genel prensipler dile getirilmektedir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 100)

Rumî Takvim'e göre 31 Mart 1325'te (13 Nisan 1909) Osmanlı tarihi içinde en önemli kırılma anlarından biri yaşanır: 31 Mart Vakası... Meşrutiyetin ilanından bir yıl geçmeden yaşanan bu hadise hükümetin istifası ve İkinci Abdülhamid'in tahtan indirilmesini netice vermiştir. Bediüzzaman Said Nursî de hadiseye karıştığı gerekçesi ile Divanı Harb'te yargılananlar arasındadır. O yaptığı savunma ile buradan beraat etmiş, savunmasını da Divan-ı Harb-i Örfî ismiyle neşretmiştir.

13 gün süren bu ayaklanma sırasında yatıştırıcı bir rol oynayan Said Nursî 15-17 Nisan 1909 tarihlerinde Volkan'da yayımladığı yazılarında ayaklanmaya karışan askerlere hitap ederek onlardan asayişî bozmalarını, taşkınlık yapmalarını, ululemre itaat etmelerini ister. (Nursî, 2012, ESDE, s. 100-103)

Kahraman Askerlerimize başlıklı hitabında “Cemal ve kemaliniz, intizam ve inzibattır. Bunu da hakkıyla en müşevveş bir zamanda gösterdiniz. Ve hayatınız ve kuvvetiniz, itaattir. Bu meziyet-i mukaddeseyi en ufak amininize karşı bile irae ediniz. Otuz milyon Osmanlı ve üç yüz milyon İslâm'ın namusu artık sizin itaatinize bağlıdır.” der.

Asakire Hitap (17-18-20 Nisan 1909) başlıklı yazısında “Şeriat dairesin-

de ulülemre itaat farzdır. Ulülemriniz ve üstadınız zabitlerinizdir.” der ve “tarih-i âlem serâpâ şahadet ediyor ki, asker neferatının siyasete müdahaleleri, devletçe ve milletçe müthiş zararları intaç etmiştir.” sözleriyle askerlerin siyasete karışmamaları gerektiğini söyler. (Nursî, 2012, ESDE, s. 101)

Aynı tarihlerde (17-20 Nisan) Cemiyetlere İhtar-ı Mühim ve Seda-i Vicdan başlığıyla Mizan’da da yazılar çıkar (Nisan 1325, Mizan, Sayı: 129; 7 Nisan 1325, Volkan, Sayı: 110.) Burada da “İttihad-ı Muhammedî (Asm)” isminin tahsis kabul etmeyeceği vurgulanır. (Nursî, 2012, ESDE, s. 103)

Yine “Asker Kardeşlerime” başlığı ile (18 Nisan 1909, sayı: 152) Serbesti’de bir yazısı çıkar. Said Nursî, ordunun siyasete karıştırılmaması gerektiğini ifade ettiği makalesinde meşrutiyetin devamından duyduğu memnuniyeti de dile getirir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 105) Aynı gazetede (Serbesti, 20 Nisan 1909) Umum Zabitanımıza başlıklı bir yazısında da bütün askerlerin “itaat-i kamile” ile muvazzaf oldukları dile getirilir. (Nursî, 2012, ESDE, s. 106)

Hürriyet, meşrutiyet, ittihat, milli birlik ve beraberlik çerçevesinde takdire değer çalışmaları ve makalelerine rağmen Said Nursî 31 Mart hadisesi nedeniyle suçlanır ve Divan-ı Harb-i Örfî’de yargılanır. Kendisinin ifadesiyle mefahir kabul edilmesi gereken icraatleri cinayet sayılmıştır. Divan-ı Harbi Örfî’de yargılanan Nursî, buradan beraat eder. Beraatten sonra İstanbul’dan ayrılır. 1912’de Sultan Reşad’la Balkan seyahatine çıkan Nursî, bu seyahat sonrasında Medresetüzzehra projesi için Sultan’ı ikna eder. Medresesini kurmak için tekrar Doğu’ya dönen Nursî, Van’da gerekli girişimleri başlatır; ancak Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması bu projeyi akim bırakır. Gönüllü alay kumandanı olarak Şark cephesinde savaşan Nursî burada Ruslara esir düşer. Esaret dönüşü İstanbul’a dönen Nursî yine çalkantılı bir hayatın içindedir.

Bediüzzaman Said Nursî’nin Sebiliürreşad dergisi ve Eşref Edip ile münasebetleri

Sebilürreşad, Mehmed Âkif’in desteği ve başyazarlığında çıkan Eşref Edip’in de sahibi olduğu bir fikir dergisidir. 27 Ağustos 1908’de Sırât-ı Müstakim adıyla yayın hayatına başlayan derginin kurucuları Ebül’ulâ Zeynelâbidin (Ebül’ulâ Mardin) ve Eşref Edip Fergan’dır. “Din, felsefe, edebiyat, hukuk ve ulûmdan bâhis haftalık gazetedir” ibaresiyle çıkan derginin yazar kadrosunda Mehmed Âkif Ersoy, Ebül’ulâ (Mardinizâde), İsmâil Hakkı (Bereketzâde), İsmâil Hakkı (Manastırlı), İsmail Hakkı (İzmirli), Ahmed Naim (Babanzâde), Halim Sabit (Şibay), Mûsâ Kâzım, Mithat Cemal (Kuntay), Mehmed Tâhir (Bursalı), Ahmet Agayef (Ağaoğlu), Akçuraoğlu Yusuf, Ispartalı Hakkı, Ömer Ferit (Kam), Abdürreşid İbrahim, Tâhirülmevlevî (Olgun), Halil Hâlid (Çerkeşseyhizâde), Mehmet Şemsettin (Günaltay), Edhem Nejat, Gıyaseddin Hüsnü (Nuralizâde), Şeyhülarap, Mehmed Fahreddin, Ahmed Hilmi (Hocazâde), Ömer Fevzi (Bursa mebusu), Ömer Lutfi (Ankara İstinaf reisi), Şerefettin (Yaltkaya), Ahmet Hamdi (Aksekili), Os-

1912’de Sultan Reşad’la Balkan seyahatine çıkan Nursî, bu seyahat sonrasında Medresetüzzehra projesi için Sultan’ı ikna eder. Medresesini kurmak için tekrar Doğu’ya dönen Nursî, Van’da gerekli girişimleri başlatır; ancak Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması bu projeyi akim bırakır.

Bediüzzaman
Said Nursî
esaret sonrasında
Osmanlı ve İslam
alemi üzerinde
oynanan oyunları
bozmak için
gazete ve neşriyat
imkanlarını
sonuna kadar
kullanır. Mesela
Kürtler Ve
Osmanlılık
başlıklı (22 Şubat
1336/7 mart 1920
İkdam, Sayı:
8273.) yazısı o
günlerin siyasal
karişikliği ve
parçalanmaya
doğru giden
Osmanlı
üzerindeki
oyunları bozmaya
yöneliktir.

man Fahri, İbrahim Alâeddin (Gövsâ), Kazanlı Ayaz (Muhammed Ayaz İshakî İdilli), Kâmil (Tepedelenlioğlu) gibi isimler bulunmaktadır. Dergi, 182. sayıdan sonra 8 Mart 1912'de çıkan 183. sayıdan itibaren formatını büyük oranda koruyarak Sebilürreşâd adıyla yayımını sürdürmüştür. İsim değişikliğiyle ilgili 182. sayıda yer alan notta, "Aynı mesleği daha etraflı bir surette takip etmek üzere Sebilürreşâd unvanı altında intişar edecektir" açıklaması yapılmıştır. Sırât-ı Müstakîm'in yazar kadrosu Sebilürreşâd döneminde de büyük oranda dergide yer almıştır. Bunlara düzenli olarak yazmaya başlayan Ömer Rıza (Doğrul), Said Halim Paşa, S. M. Tevfik, Bergamalı Ahmed Cevdet, Elmalılı Hamdi (Yazır), Eşref Edip, Hasan Hikmet, Ali Ekrem (Bolayır) gibi isimler katılmıştır. (Efe, 2009, s. 252)

Esaret öncesinde çeşitli gazetelerde yazıları çıkan Bediüzzaman'ın esaret sonrasında Sebilürreşâd ve Eşref Edip ile dostluklarının güçlenerek devam ettiği görülür. Mehmet Akif'in İslam'ın son yurdu olarak tarif ettiği Osmanlı coğrafyası üzerinde İngiliz entrikaları bitmek bilmemektedir. İslam alemleri üzerinde oynanan çeşitli oyunlar karşısında Sebilürreşâd vatanperver fikirlerin sesi olur. Bediüzzaman ve Eşref Edip'in dostluğu bu günlerde pekişmeye başlar. Dergi, milli mücadele lehinde tercüme edilen eserlerin basımı ve Anadolu'ya sevkini de üstlenmiştir. "Hindistan İslâm mütefekkirlerinden Şeyh Müşir Hüseyin Kıday'ın başta İngilizler olmak üzere, bütün işgalcilere ateş püsküren ve Türkleri müdafaa eden "İslâma çekilen Kılıç" bu tür eserlerden biri olarak gizlice bastırılıp on binlerce nüshası Anadolu'ya sevk edilmiştir. Yine Bediüzzaman Said Nursî'nin İngiliz aleyhtarı "Hutavat-ı Sitte" adlı risalesi de aynı şekilde basılıp dağıtılır. Bu eser de; İngilizin, âlem-i İslâm ve Türkler aleyhindeki müstemlekecilik siyasetini ve entrikalarını, tarihi düşmanlığını etrafa duyurmakta, Anadolu'daki milli kurtuluş hareketine bu manada destek olmakta çok tesirli olmuştur." (<http://mehmetakifarastirmalari.com/2016/03/05/sebilurresad-dergisi-baglaminda-mehmed-akif-ve-esref-edip-dostlugu/>)

Bediüzzaman Said Nursî'nin meşhur Hutuvat-ı Sitte adlı eserini zor günlerde Eşref Edip'in yardımıyla bastırması Risale-i Nur'da şöyle geçer: "İstanbul'u işgal eden İngilizlerin başkumandanı, İslâm içinde ihtilâf atıp, hattâ Şeyhülislâm ve bir kısım hocaları kandırıp birbiri aleyhine sevk ederek itilâfçı, ittihatçı fırkalarını birbiriyle uğraştırmasıyla Yunan'ın galebesine ve harekât-ı milliyenin mağlûbiyetine zemin hazırladığı bir sırada, İngiliz ve Yunan aleyhinde Hutuvât-ı Sitte eserimi Eşref Edip'in gayretiyle tab ve neşretmekle o kumandanın dehşetli plânını kıran ve onun idam tehdidine karşı geri çekilmeyen.... (Nursî, 2007, s. 699)

Bediüzzaman Said Nursî esaret sonrasında Osmanlı ve İslam alemleri üzerinde oynanan oyunları bozmak için gazete ve neşriyat imkanlarını sonuna kadar kullanır. Mesela Kürtler Ve Osmanlılık başlıklı (22 Şubat 1336/7 mart 1920 İkdam, Sayı: 8273.) yazısı o günlerin siyasal karişikliği ve parçalanmaya doğru giden Osmanlı üzerindeki oyunları bozmaya yöneliktir. Yazı Paris'te, Şerif Paşa ile ermeni heyet-i Murahhasası reisi Boğos Nubar Paşa arasında, Kürdistan ve Ermenistan hakkında bir itilâf akdedildiği haberlerinin çıkması üzerinedir. (Nursî, 2012, ESDE. s. 106-107) Nursî, bu

itilafnameye şiddetle karşı çıkar. Yazının imza kısmında Bediüzzaman'la birlikte Sâdât-ı Berzenciyeden Dava Vekili Ahmet Arif, Hizan Sâdât-ı Kıramından İhtiyat Binbaşısı Muhammed Sıddık isimleri de vardır.

Bu bağlamda Sebilürreşad'da da Kürtler ve İslamiyet başlığı ile bir yazı daha çıkar. (17 Mart 1920) Yazının girişinde "Bu hususta en ziyade söz söylemek salâhiyetini haiz bulunan ve Kürdlerin salâbet-i diniye, necabet-i ırkiye ve celâdet-i İslâmiyesini bihakkın temsil eden ve Dârülhikmeti'l-İslâmiye azasından, Kürd eşraf ve mütehayyızânından bulunan fazıl-ı şehîr Bediüzzaman Said el-Kürdî Efendi Hazretleri buyuruyorlar ki:" açıklamasıyla Boğos Nubar ile Şerif paşa arasında akdedilen mukaveleye şiddetli itiraz dile getirilir. "Kürdler camia-i İslâmiyeden ayrılmaya asla tahammül edemezler." denilerek bunun aksini iddia edenlerin Kürdlük namına söz söylemeye yetkili olmayan beş-on kişiden ibaret olduğu ifade edilir. (Nursî, 2012, ESDE s.108)

Kürtleri temsil yetkisinin Meclisi Mebusan'da olduğunu ifade eden Said Nursî "Kürdistan'a verilecek muhtariyetten bahsediliyor. Kürdler ecnebi himayesinde bir muhtariyeti kabul etmektense ölümü tercih ederler. Eğer, Kürdlerin serbestiyet-i inkişafını düşünmek lâzım gelirse bunu Boğos Nubar'la Şerif paşa değil, devlet-i Âliye düşünür." diyerek çözümün adresini de gösterir. (Nursî, 2012, ESDE., s.109)

Risale-i Nur'da Sebilürreşad

Eşref Edip'in de büyük katkısı olan Hutuvat-ı Sitte'nin yaptığı etki şüphesiz çok büyük olmuştur. İşgale karşı ve milli mücadelenin kazanılmasına yönelik bu kader ortaklığı Bediüzzaman'ın vefatına kadar süren derin bir dostluğun da başlangıcıdır. Meşrutiyet dönemlerine kadar dayanan ve Bediüzzaman'ın ölüne kadar devam eden bu vefalı dostlukları ile ilgili hem Risale-i Nurlarda hem de Eşref Edip'in eserlerinde birçok bilgiye rastlamak mümkündür. Risale-i Nur'da Eşref Edip ve Sebilürreşad ile ilgili ifadeleri kısaca şöyle toplamak mümkündür:

Sebilürreşad, derginin kuruluş amaçlarında yer alan "şuun-ı İslamiyeden bahsetmek" amacına uygun bir şekilde Bediüzzaman Said Nursî'den ve Risale-i Nur hizmetlerinden haber vermekle kalmaz, Nur talebelerinin de kendilerine yapılan baskı, takibat gibi hareketleri duyurmak için sesi olur.

Bunlardan birinde; Emirdağ Nur talebeleri namına Mehmed, İbrahim, Ziya, ve saire imzası ile "Hak ve hakikatin nâşiri olan Sebilürreşad'a," ibaresiyle "Saltanat Demokratlarda ise, hüküm ve icraat ve iktidar bizdedir" diyen Halk Partisinin Bediüzzaman ve bazı eserleri ile ilgili yapılan hukuksuz işlemleri nazara verilmektedir. (Nursî, 2012, Emirdağ Lahikası, s. 522)

Emirdağ Lahikası'nda Sadık, İbrahim, Zübeyir imzasıyla yayımlanan bir başka mektupta Sebilürreşad, Büyük Doğu ve Eşref Edip ile ilgili övgü dolu sözlere yer verilir.

"Eşref Edip kırk seneden beri iman hizmetinde benim arkadaşım ve Sebilürreşad'da makale yazan ve şimdi vefat eden çok kıymetli kardeşle-

"Eşref Edip kırk seneden beri iman hizmetinde benim arkadaşım ve Sebilürreşad'da makale yazan ve şimdi vefat eden çok kıymetli kardeşlerimin mümessili ve hakikî İslâmiyet mücâhidlerinden bir kardeşimdir. Ve Nurun bir hâmisidir. Ben vefat etsem de, Eşref Edip Nurcular içinde bulunmasıyla büyük bir teselli buluyorum.

Yine
Bediüzzaman
Said Nursî
Sebilürreşad'ın
115. sayısında
tesettürlü ilgili
"Ehl-i iman âhiret
hemşirelerime"
başlıklı bir
makalesinin
(Nursî, 1996,
s. 361) ve dini
siyasete alet
yapmak istiyor
ithamlarına
karşılık "Hakikat
konuşuyor"
başlıklı
makalesinin
derginin 116.
sayısında
yayımlandığına
dikkat çekerek
(Nursî, 2012,
s. 740) çeşitli
vesilelerle
Sebilürreşad'a
atıfta bulunur.

rimin mümessili ve hakikî İslâmiyet mücahidlerinden bir kardeşimdir. Ve Nurun bir hâmisidir. Ben vefat etsem de, Eşref Edip Nurcular içinde bulunmasıyla büyük bir teselli buluyorum.

Fakat Nur Risalelerinin ve Nurcuların siyasetle alâkaları yok. Ve Risale-i Nur, rıza-i İlähîden başka hiçbir şeye âlet edilmediğinden, mümkün olduğu kadar Risale-i Nur'un mensupları, içtimaî ve siyasî cereyanlara karışmak istemiyorlar. Yalnız Sebilürreşad, Doğu gibi mücahidler iman hakikatlerini ehl-i dalâletin tecavüzatından muhafazaya çalıştıkları için, ruh u canımızla onları takdir ve tahsin edip onlarla dostuz ve kardeşiz-fakat siyaset noktasında değil. Çünkü iman dersi için gelenlere tarafgirlik nazarıyla bakılmaz. Dost düşman, derste fark etmez. Halbuki siyaset tarafgirliği, bu mânâyı zedeler, ihlâs kırılır. Onun içindir ki, Nurcular emsalsiz işkencelere ve sıkıntılara tahammül edip Nuru hiçbir şeye âlet etmediler. Siyaset topuzuna el atmadılar." denilmektedir. (Nursî, 2012, Emirdağ Lahikası, s. 545)

Bediüzzaman Said Nursî'nin hayatını ele alan Tarihçe-i Hayat'ta da Eşref Edip'in 1952 yılında Bediüzzaman'ı ziyareti esnasındaki sohbeti yayımlanır. (Nursî, 2011, TH, S. 956) Bu sohbet Eşref Edip'in Bediüzzaman Said Nur ve Nurculuk, Tenkid, Tahlil (1963), kitabında ve Sebilürreşad'da da yayımlanmıştır.

Bu dostluğun ve takdirin ifadesini 1958 senesinde Sebilürreşad'ın 50. yıldönümü vesilesiyle Bediüzzaman Said Nursî'nin Eşref Edip'e gönderdiği şu tebrikte de görmek mümkündür:

"Aziz, muhterem, sıddık, envâr-ı İslâmiyeyi elli seneden beri neşreden, hakaik-i İslâmiyeyi ehl-i dalâlete karşı müdafaa eden ve elli seneden beri benim maddî mânevî bir hakiki kardeşim ve meslektaşım, Eşref Edip!"

"Sebilürreşad'ın ellinci sene-i devriyesi münasebetiyle gayet samimî ve uzun bir mektup yazacaktım. Fakat pek şiddetli hasta olduğumdan, hattâ konuşmaya da iktidarım olmadığından, Risale-i Nur'a havale ediyorum. Onda Sebilürreşad'ın mahiyetini, hizmetini gösteren mektuplar vardır. Zaten Sebilürreşad, Nur'ların mühim parçalarını neşretmiştir. Tarihçe-i Hayat, Sebilürreşad'ın ellinci sene-i devriyesine tam bir tebriknâme hükmündedir.

"Duanıza muhtaç gayet hasta Said Nursî."

Yine Bediüzzaman Said Nursî Sebilürreşad'ın 115. sayısında tesettürle ilgili "Ehl-i iman âhiret hemşirelerime" başlıklı bir makalesinin (Nursî, 1996, s. 361) ve dini siyasete alet yapmak istiyor ithamlarına karşılık "Hakikat konuşuyor" başlıklı makalesinin derginin 116. sayısında yayımlandığına dikkat çekerek (Nursî, 2012, s. 740) çeşitli vesilelerle Sebilürreşad'a atıfta bulunur.

Said Nursî'ye atfedilen suçlamalardan biri olan 'dini siyasete alet etmek' meselesinde mahkeme müdafaatında bunlara ayrıntılı cevap veren Nursî, Sebilürreşad'ın 116. sayısındaki "Hakikat Konuşuyor" adındaki makalede şunları ifade etmektedir:

"Elcevap: Bütün dünyasını, hattâ lüzum olsa kendi şahsî âhiretini dine feda etmeye bütün hayatı şehadet eden ve otuz beş seneden beri siyaseti terk

eden ve beş mahkeme bu meseleye dair kat'i delil bulamadığı halde seksen yaşını geçmiş, kabir kapısında, hem dünyada hiçbir şeye mâlik olmayan bir adam hakkında "dini siyasete âlet yapıyor" diyenler, yerden göğe kadar haksızdılar, insafsızdılar. Hem bu iftiralarıyla beraber, o adam hakkında güya âsâyişi ve emniyeti ihlâl etmek istiyor, diyorlar. Halbuki o adamın Kur'ân-ı Hakîmden aldığı hakikat dersi ve talebelerine verdiği ders şudur:

Bir hanede veya bir gemide birtek mâsum, on câni bulunsa, adalet-i Kur'âniye o mâsumun hakkına zarar vermemek için, o haneyi yakmasını ve o gemiyi batırmasını men ettiği halde, dokuz mâsumu birtek câni yüzünden mahvetmek suretinde o haneyi yakmak ve o gemiyi batırmak, en azîm bir zulüm, bir hıyanet, bir gadir olduğundan, dahilî âsâyişi ihlâl suretinde, yüzde on cani yüzünden doksan masumu tehlike ve zararlara sokmak, adalet-i İlâhiye ve hakikat-i Kur'âniye ile şiddetle men edildiği için, biz bütün kuvvetimizle, o ders-i Kur'ânî itibarıyla, âsâyişi muhafazaya kendimizi dinen mecbur biliyoruz." (Nursî, 2012, s. 740)

Sebilürreşad Dergisi 1951 yılında 'Gönülleri Heyecana Veren Risale-i Nur'un Heyecanlı Sesleri' başlığı altında derleme sayılabilecek bir makaleyi kısmen sadeleştirilmiş olarak Said Nur İmzasıyla yayımlar. (Akgündüz, 2015, Cilt 5. S. 287) Bu yazı onca saldırılara rağmen Risale-i Nur'un neden mağlup edilemediği sorusu ışığında Risale-i Nurların hususiyetleri ile ilgilidir.

Sebilürreşad aynı zamanda İslam aleminin dört bir yanına dağılmış Müslümanların bir nevi haberleşme aracı görevini de üstlenmiştir. İslam alemine ıstırab veren hüznü olaylar gibi sevinçler de burada çeşitli vesilelerle paylaşılır. Bunlardan biri de Gençlik Rehberi dolayısıyla İstanbul Mahkemesi'nce verilen beraat kararından duyulan sevinç telgrafi olmuştur. Burada Irak'tan Emced Zuhavi imzası ile "Büyük İslâm âlimi Bediüzzaman Hazretlerinin berâat kararı, bizleri sonsuz bir sevinç içerisinde bıraktı. Bu sevincimize vesîle olan bu âdil hükme istinâden, Türk Mahkemesine ve fahrî avukatlarına teşekkürlerimizi, Üstad ve kardeşlerimize tebriklerimizi mecmuanız vâsıtasıyla bildiririz." denilmektedir. (Nursî, 2011, Tarihçe-i Hayat, s. 1129)

Eşref Edip'in Bediüzzaman'la alâkalı olarak neşredilmiş üç tane kitabı vardır: Risale-i Nur Müellifi Said Nur ve Nurculuk (1952), Bediüzzaman Said Nur ve Nurculuk, Tenkid, Tahlil (1963), Risale-i Nur Muarızı Yazarların İsnatları Hakkında İlmî Bir Tahlil (1965). Eşref Edip bunların dışında Sebilürreşad, Yeni İstiklâl, Bugün, Sabah ve İttihad gazetelerinde de Bediüzzaman Said Nursî ile ilgili yazılar neşretmiştir. Bu yazıların her biri ayrı bir makale konusu olarak incelenmeyi beklemektedir. Örnek olarak Eşref Edip'in Sebilürreşad'ın 15. cildinin 356. sayısında "**Sahabe İmanı, İslâm Celâdeti**" başlıklı yazısı onun Bediüzzaman Said Nursî'ye yaklaşımını ortaya koymasından önemlidir.

Bu yazıda Bediüzzaman'ın sahip olduğu iman ve cesareti çeşitli örneklerle aktarır. Bediüzzaman'ın Harb-i Umumi'de Ruslara esir olduğu zamanki, Rus kumandan Nikola Nikoloviç karşısındaki tavrını sahabelerin

Sebilürreşad aynı zamanda İslam aleminin dört bir yanına dağılmış Müslümanların bir nevi haberleşme aracı görevini de üstlenmiştir. İslam alemine ıstırab veren hüznü olaylar gibi sevinçler de burada çeşitli vesilelerle paylaşılır.

Bediüzzaman
Said Nursî
Osmanlı'dan
Cumhuriyet'e
geçiş sürecinde
bütün tarihi
kırılmalara
şahit olmuş, çok
partili dönemde
de sosyal ve
siyasi değişimleri
yakından takip
etmiş bir İslam
alimi olarak
günümüz
tartışmalarında
ta önemli bir yere
sahiptir.

imanına benzetir.

Sebilürreşad gazetesinin 4 Mart 1336-12 Cemaziyelahir 1338 (1922) tarihli 461. Sayısında da "Şûrâ-yı Meşihât-ı İslâmiye" başlıklı yazıda "Fâzıl-ı şehîr Bediüzzaman Said Kürdî Efendi Hazretlerinin mühim bir teklifi." adıyla bir makale yayımlanır.

Bu makale sonraki yıllarda Sebilürreşad'ın 14. cildinin 350. sayfasında (Ağustos, 1963) yeniden neşredilir. Makalede "Tarih bize gösteriyor ki, Müslümanlar ne derece dine temessük etmişse terakki etmiş, ne derece dinde zaaf göstermişse tedennî etmiştir. Başka din müntesipleri ise bunun aksinedir. Meselâ Hıristiyanlığın kuvvetli zamanında temeddün hâsıl olmamıştır..."

"Cumhur-u Enbiyânın şarkta bi'seti kader-i Ezelinin bir remzidir ki, şarkın hissiyatına din hâkimdir. Bugün İslâm dünyasındaki tezahürât da gösteriyor ki, İslâm dünyasını uyandıracak, ilerletecek yine o histir" denilmekte, İslam toplumlarını terakki ettirecek fikirler üzerinde durulmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursî ile Eşref Edip arasındaki dostluğun Bediüzzaman'ın sürgün hayatının başladığı yıllarda kesintiye uğradığını, iki dostun uzun yıllar görüşemediğini görüyoruz. Uzun bir ayrılıktan sonra 1952 yılında bir araya gelişleri "Uzun Bir Ayrılıktan Sonra" başlığı ile hem Tarihçe-i Hayat'ta ve Sebilürreşad'da hem de Eşref Edip'in kitabında yayımlanır. Duygu yüklü makalede en az elli yıllık dostluğun samimiyetini ve büyük bir davanın izlerini bulmak mümkündür.

Eşref Edip 1952 yılında yazdığı bu meşhur 'Tahlil'inde "Üstadla tanışmamız kırk seneyi geçti" demekte, Meşrutiyet dönemlerinde başlayan büyük dostluğun işaretlerini vermektedir. Eşref Edip "Bütün hedefi iman ve Kur'an" tesbitini yaptığı Bediüzzaman için "Devr-i Saadet'te, Müslümanlığın ilk kuruluş zamanlarında olsaydı, Hazret-i Peygamber, Kâbe'deki putların parçalanması vazifesini ona verirdi. Şirke ve putperestliğe o derece düşmandır" diyerek Bediüzzaman'ın şahsiyeti ve davasıyla ilgili tesbitler aktarmakta, Bediüzzaman'ın "Dünya, büyük bir mânevî buhran geçiriyor. Mânevî temelleri sarsılan garp cemiyeti içinde doğan bir hastalık, bir veba, bir tâun felâketi, gittikçe yeryüzüne dağılıyor. Bu müthiş sârî illete karşı İslâm cemiyeti ne gibi çarelerle karşı koyacak? Garbın çürümüş, kokmuş, tefessüh etmiş, bâtil formülleriyle mi? Yoksa İslâm cemiyetinin ter ü taze iman esaslarıyla mı? Büyük kafaları gaffet içinde görüyorum. İman kalesini, küfrün çürük direkleri tutamaz. Onun için, ben yalnız iman üzerine mesaimi teksif etmiş bulunuyorum." sözlerine yer vererek büyük bir İslam aliminin hayatının tek gayesi olan iman davasından pasajlar sunmaktadır. (Nursî, 2011, Tarihçe-i Hayat, s. 956-962)

Sonuç

Bediüzzaman Said Nursî Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde bütün tarihi kırılmalara şahit olmuş, çok partili dönemde de sosyal ve siyasi değişimleri yakından takip etmiş bir İslam alimi olarak günümüz tartışmalarında da önemli bir yere sahiptir. Said Nursî'nin fikir hayatımızdaki yerinin anlaşılabilmesi onun bilhassa meşrutiyet yıllarında gazetelerde neşrettiği makalelerde dile getirdiği fikirlerin anlaşılmasıyla yakından ilgilidir. 1907-1920 aralığında onlarca gazetede onlarca yazısı çıkan Said Nursî istibdat, hürriyet, meşrutiyet, Batıcılık, İslamcılık, Kürt meselesi, İslam aleminin genel problemleri gibi hususlarda Kurani yaklaşımı dile getiren yazılar yazmıştır. Nursî'nin gazete çıkarma teşebbüsünden yazarlığa kadar yoğun bir gazetecilik faaliyetinde bulunması, gazetelerin kamuoyu oluşturma, kamuoyunu yönlendirme, toplumu eğitime gibi fonksiyonlar açısından önemli imkanlara sahip olmasından dolayıdır. Nursî de bu imkanları sonuna kadar değerlendirmiş, bu sayede bugüne de ışık tutan fikirlerin günümüze ulaşması sağlanmıştır.

Aynı yıllarda basının önemini kavrayan isimlerden biri de hiç şüphesiz Eşref Edip'tir. Eşref Edip Mehmet Akif'in başyazarlığında çıkardığı Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad dergileriyle fikir hayatımızın gelişmesine katkıda bulunmuş önemli bir isimdir. Sahibi olduğu Sebilürreşad dergisi, İslam aleminin dertleriyle dertlenen imzalarla doludur. Şüphesiz Eşref Edip ile Bediüzzaman Said Nursî'nin büyük dostluklarının arka planında İslam için atan hisli yürekler yatar. Eşref Edip'e verdiği son mülakatta "Bana ıstırap veren yalnız İslam'ın maruz kaldığı tehlikelerdir" diyen Said Nursî İslam'ın maruz kaldığı tehlikeler karşısında aynı hisleri paylaşan Eşref Edip'i bir dost olarak her zaman yanında bulmuştur. Meşrutiyet yıllarından başlayarak Bediüzzaman'ın ölümüne kadar devam eden bu samimi dostluğun izlerini Sebilürreşad'da ve Eşref Edip'in Said Nursî ve Nurculuk ile yazdığı eserlerde görmek mümkündür.

Kaynaklar

Akgündüz Ahmet, 2013, Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursî, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, Cilt: 1, İst.

Akgündüz Ahmet, 2014, Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursî, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, Cilt: 2, İst.

Akgündüz Ahmet, 2015, Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursî, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, Cilt 5, İst.

Ayhan, Bünyamin, 2010, II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki, Basın ve Siyaset, Palet Yayınları, Konya.

Çakır, Hamza- Aydın, Hakan, 2010, "İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın

-
- Sansürü”, İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın *ve Siyaset*, Palet Yayınları, Konya.
- İnuğur, Nuri, 1982, *Basın Ve Yayın Tarihi, Çağlatan Kitabevi, İstanbul.*
- Efe Adem, (2009) Sebilürreşad Md, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, cilt: 36, İst,
- Nursî, Said, 2012, Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, İst.
- Nursî, Said, 2012, Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul.
- Nursî Said, 1999, Münazarat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul.
- Nursî Said, 2007, Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul.
- Nursî, Said, 2011, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İst.
- Resulan, Osman, 1994, Bediüzzaman’ın Volkan Yazıları, Nubihar Yay, İstanbul.
- Topuz, Hıfzı, 2003, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.*
- [http://mehmetakifarastirmalari.com/2016/03/05/sebilurresad-dergisi-baglaminda-mehmed-akif-ve-esref-edip-dostlugu/Formun Üstü](http://mehmetakifarastirmalari.com/2016/03/05/sebilurresad-dergisi-baglaminda-mehmed-akif-ve-esref-edip-dostlugu/Formun_Üstü)

